

वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी

अजन्तपुंल्लिङ्गप्रकरणम् (७)

२०.१२.२०१०

८२ सर्वादयश्च पञ्चत्रिंशत् ।

1. सर्व
2. विश्व
3. उभ
4. उभय
5. डतर
6. डतम
7. अन्य
8. अन्यतर

9. इतर
10. त्वत्
11. त्व
12. नेम
13. सम
14. सिम

८२ 'पूर्वपरावरदक्षिणोत्तरापराधराणि व्यवस्थायामसंज्ञायाम्' (ग सू १)

- 15. पूर्व
- 16. पर
- 17. अवर
- 18. दक्षिण
- 19. उत्तर
- 20. अपर
- 21. अधर

८२ स्वमज्ञातिधनारव्यायाम् (ग सू २)

22.स्व

८२ अन्तरं बहिर्योगोपसंव्यानयोः (ग सू ३)

23.अन्तर

- 24. त्यद्
- 25. तद्
- 26. यद्
- 27. एतद्
- 28. इदम्
- 29. अदस्
- 30. एक
- 31. द्वि

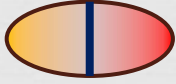
- 32. युष्मद्
- 33. अस्मद्
- 34. भवतु
- 35. किम्

- तत्र उभशब्दः द्वित्वविशिष्टस्य वाचकः । अत एव नित्यं द्विवचनान्तः ।
- उभौ – उभौ – उभाभ्याम् – उभाभ्याम् – उभाभ्याम् – उभयोः – उभयोः ।
- तस्य इह पाठस्तु 'उभकौ' इति अकजर्थः ।
- उभ् अक् अ ('अव्ययसर्वनाम्नाम् अकच् प्राक्टेः'-५.३.७१) = उभक
- न च कप्रत्ययेन इष्टसिद्धिः ।
- उभ क = उभक?
- द्विवचनपरत्वाभावेन 'उभयतः', 'उभयत्र' इत्यादाविव अयच्प्रसङ्गात् ।
- तदुक्तम् – 'उभयोऽन्यत्र' । अन्यत्र द्विवचनपरत्वाभावे ।

उभौ अवयवौ यस्य अवयविनः सः उभयो मणिः ।

उभय

उभयशब्दस्य द्विवचनं नास्तीति कैयटः, अस्तीति हरदत्तः ।

अकारान्तः पुँल्लिङ्गः उभशब्दः

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमाविभक्तिः		उभौ	
सम्बोधनप्रथमाविभक्तिः		हे उभौ	
द्वितीयाविभक्तिः		उभौ	
तृतीयाविभक्तिः		उभाभ्याम्	
चतुर्थीविभक्तिः		उभाभ्याम्	
पञ्चमीविभक्तिः		उभाभ्याम्	
षष्ठीविभक्तिः		उभयोः	
सप्तमीविभक्तिः		उभयोः	

अकारान्तः पुँल्लिङ्गः उभयशब्दः

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमाविभक्तिः	उभयः		उभये
सम्बोधनप्रथमाविभक्तिः	हे उभय		हे उभये
द्वितीयाविभक्तिः	उभयम्		उभयान्
तृतीयाविभक्तिः	उभयेन		उभयैः
चतुर्थीविभक्तिः	उभ्यस्मै		उभयेभ्यः
पञ्चमीविभक्तिः	उभयस्मात्		उभयेभ्यः
षष्ठीविभक्तिः	उभयस्य		उभयेषाम्
सप्तमीविभक्तिः	उभयस्मिन्		उभयेषु

- ८२ उभ + तयप् ('संख्याया अवयवे तयप्' – ५.२.४२)
- ८२ उभ + अयच् ('उभादुदात्तो नित्यम्' – ५.२.४४)
- ८२ तस्मात् जसि अयजादेशस्य स्थानिवद्भावेन 'प्रथम-चरम-तय-अल्प-अर्ध-कतिपय-नेमाश्च' (१.१.३३) इति विकल्पे प्राप्ते विभक्तिनिरपेक्षत्वेन अन्तरङ्गत्वात् नित्यैव संज्ञा भवति ।
- ८२ उभये ।
- ८२ 'उभये देवमनुष्याः' इति भाष्ये उदाहरणम् ।